

РОДИННЕ ВИХОВАННЯ ЯК ЗАСІБ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ

речення і при включенні його у відношення між реченнями, що утворюють текст. Їх виконання сприяє підвищенню граматичної правильності мовлення.

1. Андреева Е.В. *О значениях и функциях артиклей LE, LA, LES в современном французском языке. Кн. Исследования по языкознанию.* – Санкт-Петербург: Изд-во С.-Петербургского университета, 2001. – С. 264 – 276.

2. Барабаш Е.В. *Анафорическое и катафорическое употребление определенного артикля (на материале английского языка)/автореф. дис... на соискание уч. степени канд. фил. наук.* – М., 1981. – 22 с.

3. Вайнрих Х. *Текстовая функция французского*

артикля //Новое в зарубежной лингвистике. Вып. VIII. Лингвистика текста. М. 1978, 110 с.

4. Гез Н.И., Ляховицкий М.В., Миролубов А.А. *Методика обучения иностранным языкам в средней школе.* – М.: Высшая школа, 1982. – 373 с.

5. Спиридонова О.В. *Обучение студентов языкового вуза артиклю во французском языке: функционально-парадигматический подход/автореф. дис. на соискание уч. степени канд. пед. наук: 13.00.02.* – Нижний Новгород, 2009. – 23 с.

6. Kleiber G., *L'anaphore associative.* – Paris: PUF, 2001, 300 p.

7. Maupassant G. *Contes et nouvelles.* – Paris: Albin Michel, 1977, 368 p.

8. Pescheux M. *Le feuilletton de l'anaphorisation, n°1/3: www.revue-texto.net.*

Стаття надійшла до редакції 10.06.2010

УДК 37.03

Лариса Чумак, викладач кафедри менеджменту
Південноукраїнського регіонального інституту
післядипломної освіти педагогічних кадрів,
м. Херсон

РОДИННЕ ВИХОВАННЯ ЯК ЗАСІБ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ

У статті розглядаються основні аспекти процесу соціалізації дитини в контексті родинно-педагогічних підходів до розвитку особистості. Розкриваються сутність, зміст і мета родинного виховання як засобу соціалізації молоді.

Ключові слова: особистість, соціалізація, інститут сім'ї, етнопедagogіка, родинна педагогіка, національна гідність.

В статье рассматриваются основные аспекты процесса социализации ребенка в контексте семейно-педагогических подходов к развитию личности. Раскрываются суть, содержание и цель семейного воспитания как способа социализации молодежи.

Ключевые слова: личность, социализация, институт семьи, этнопедagogика, семейная педагогика, национальное достоинство.

The article examines the main aspects of the process of socialization of a child in the context of family-pedagogic approaches to the development of individuality. It exposes the essence, the content and the aim of family upbringing as the mean of socialization of youth.

Key words: individuality, socialization, family institute, ethnopedagogic, family pedagogic, national pride.

Актуальність проблеми відродження традицій українського родинного виховання як духовно-морального джерела становлення особистості, ефективного засобу формування національної свідомості, утвердження норм і цінностей української ментальності зумовлена кардинальною зміною соціально-моральних орієнтирів нашого суспільства: від пропагування ідеї заперечення сім'ї, знецінення честі сім'ї і її виховних традицій до утвердження пріоритету родини як основного і найавторитетнішого вихователя підростаючих поколінь.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Проблеми традиційного родинного досліджувалися вченими Г. Ващенко, І. Гончаренко, А. Гороховичем, О. Кульчицьким, І. Музичкою,

І. Нагаєвським, Б. Цимбалістим, М. Чарторійським, М. Шлемкевичем. Головним орієнтиром в усвідомленні мети і завдань родинних виховних традицій для педагогів став український виховний ідеал, сформульований Г. Ващенко. Сучасні науковці С. Бабишин, З. Болтарович, О. Вишневський, О. Кравець, В. Кузьменко, Т. Мацейків, В. Мосіяшенко, В. Постовий, Ю. Руденко, О. Семенов, Р. Скульський, Є. Сявакко, П. Щербань та інші, розглядаючи історію розвитку українського родинного виховання, розкривають вплив виховних традицій на становлення характеру особистості, основні напрями співпраці родини і школи у забезпеченні виховання моральності шкільної молоді.

Формулювання цілей статті. Метою нашої статті є визначення родинного виховання як засобу соціалізації особистості.

Виклад основного матеріалу. У сучасних умовах родина переживає важкі часи – нерозвиненість соціальних інститутів, визначення нових життєвих пріоритетів, ідеологічна та професійна переорієнтація, пошуки нової роботи не сприяють зміцненню сім'ї. Погіршилась соціально-виховна робота з дітьми: кількість спортивних секцій, гуртків патріотичного, техніко-технологічного, образотворчого, культурного, оздоровчого характеру значно скоротилася. А ті, що функціонують, втративши державну підтримку, стали платними, тож далеко не кожна родина може собі дозволити віддати туди дитину. Відтак, збільшилася – і значно – кількість дітей, що тривалий час залишаються без догляду дорослих, батьків чи вихователів. Крім того, в родині, на жаль, втрачається авторитет матері і батька, на який спиралася традиційна педагогіка українців. Нинішні обставини національного відродження та подальшого розвитку духовної культури українського народу зумовили гостру потребу в активізації роботи системи родинно-шкільного виховання.

При неможливості зміни зовнішніх обставин вихід з цього скрутного становища можна знайти у створенні своєрідної “сімейної оази” хоча б на психологічному рівні: різноманітні стосунків між її членами, оголеність та безпосередність почуттів, жива реакція на найдрібніші деталі поведінки дитини створюють максимально сприятливе середовище для емоцій і морального формування, що кристалізується потім в нову неповторну особистість. Родина – це, передусім, соціальний інститут, де людина навчається, як жити в суспільстві. Тільки після отримання досвіду соціальних стосунків у м'якій, емоційно підкріпленій, захищеній формі серед близьких людей, для яких вона є найвищою цінністю, особа готова до налагодження об'єктивних стосунків з іншими людьми. Саме ця соціальна функція робить інститут сім'ї стійким, адже родина вводить людину в світ соціальних відносин [5].

Входячи з того, що вирішальну роль в житті дитини відіграє сім'я. А.Г. Ковальов зазначає, що добра родина:

- дає відчуття належності до певної групи, можливість ідентифікуватися з нею. Без цього людина почувається самотньою (реалізація потреби людських зв'язків);
- дарує відчуття і дає реальні докази своєї значущості для інших. Без цього у людини розвивається почуття неповноцінності (реалізація потреби самоствердження);
- дає змогу відчути взаємне тепло. Інакше у людини нерідко виникає негативне ставлення до

життя, схильність до песимізму, апатії (реалізація потреби прихильності);

- формує почуття своєї неповторності. Якщо цього немає, у людини виникає болісне відчуття власної сірості, неоригінальності, неталановитості, а це веде до спалахів агресії, коли вона не шкодує ані себе, ані інших (реалізація потреби самосвідомості);

- дає зразок для наслідування, адже кожен повинен у щось вірити, на щось сподіватися, щось любити, щось визнавати і заперечувати. Інакше життя здаватиметься безглуздом (реалізація потреби орієнтації) [2].

Спостерігаючи тисячоліттями за мільйонами родин, народ дійшов думки, що розвиток кожної людини істотно зумовлюється тими біологічними особливостями, які вона успадкувала від батька, матері, дідуся, бабусі і більш далеких предків (“Яке дерево, такі його віги, які батьки, такі й діти”, “Яка гребля – такий млин, який батько – такий син”). Разом з тим, українська народна педагогіка фатальної залежності розвитку особистості від спадковості і біологічного чинника в цілому не визнає (“Мудрим ніхто не родився, а навчився”). У народних поглядах на чинники розвитку особистості належне місце займає середовище – як соціальне, так і природне (“З ким поведешся, від того й наберешся”, “Заліз у багатство – забув і братство”). Особливий наголос українська етнопедагогіка робить на значенні для розвитку дитини основного для неї середовища, а саме – сімейного. Тому характер спілкування з дитиною в сім'ї, все сімейне життя є визначальним у формуванні дитячих початкових звичок, від яких залежить значною мірою поведінка у дорослому віці.

Могутнім чинником розвитку особистості в українській педагогіці виступає виховання (“Що виховаєш, те й матимеш”, “Камінь шліфують, а людину виховують”). Завданням традиційної батьківської домашньої педагогіки, педагогіки життя, є формування у людини здатності осягнути власне призначення, олюднення особистості та підготовку її до життя, реалізацію її особистісного виявлення. Головний девіз української етнопедагогіки: “Дивись, не забудь: людиною будь!” сприймається цілком мотивованим: людина – найцінніше, що є на землі. Основне кредо народної педагогіки й виявлення її виховного оптимізму – вислів: “З нього вийдуть люди”. Один з провідних обов'язків родинної педагогіки – утверджувати віру в життя, підносити людський оптимізм [5].

Визначальну роль у вихованні дітей етнопедагогіка відводить батькам – першим і

РОДИННЕ ВИХОВАННЯ ЯК ЗАСІБ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ

незамінним вихователям в житті кожної людини, на яких покладається головна відповідальність за виховання дітей (“Які самі, такі й сини”). Мистецтво чоловіка і жінки полягає у побудові сім’ї з добрим психологічним мікрокліматом і виховання дитини значною мірою залежить від взаємин, що склалися в сім’ї після її створення. Основою доброго сімейного мікроклімату є відносини між чоловіком і жінкою, коли вони вміють, де треба, йти на взаємні поступки один одному і долати труднощі спільними зусиллями, між ними повинен бути лад (“Нащо й клад, коли в сім’ї лад”, “Як батьки дружненьки, той діти чемненьки”).

Визначає успішність виховання чинник ставлення батьків до дітей з однаковою важливою педагогічною роллю обох батьків. Та все ж першим вихователем в українській педагогіці є мати. Звичайним правом підносились і підтримувались в українській родині роль жінки-матері. Адже, діти змалечку росли в атмосфері великої поваги до жінки-матері, які: вели основне господарство; маючи самостійну господарчу роль, формували сімейну думку; були порадиниками чоловікові і дуже часто вважались неофіційно главою сім’ї; мали повні юридичні права на своє придане, а також певні права на майно, яке нажили разом з чоловіками; їх берегли від фізичної важкої роботи, обмежуючи коло їх обов’язків. Починали виховувати дітей ще до народження через майбутню матір, адже виховання дітей в українських селянських родинях велось в процесі самого життя. Упродовж перших років дитини, мати практично повністю бере на себе виховання: створює належні умови для харчування дитини, її сну, фізичного розвитку, пробудження почуттів (“У кого ненька, у того голівка гладенька”, “Хто маму знає, той горя не знає”). Результати її впливу на дитину найміцніші: “Що мати навчить, то й батько не перевчить”), а сподвижницьке материнське ставлення до дитини є вершиною гуманізму української етнопедагогіки. Однак любов до дітей не повинна бути сліпою, бо з неї діти виростають здебільшого егоїстами, безвільними, розніженими неробами, нездатними переборювати життєві труднощі і перепони. Надмірна суворість теж недоречна, бо відчуває дітей від матері, робить їх відлюдкуватими, озлобленими, жорстокими. У суворості, як і в любові до дітей треба мати чуття міри. Розумна любов проявляється в ласці, що не опускається до запещування, у піклуванні, що не веде до потурання, у вимогливості, яка завжди поєднується з чуйністю. З щирою любов’ю матері приходиться до кожної людини світле почуття

патріотизму – любові до матері-неньки-України. Обидва ці поняття органічно пов’язані між собою, постійно в душі та серці кожної чесної людини вчора, нині, завтра, завжди [5].

Виховна роль батька дещо призначена, народна педагогіка констатує його певну віддаленість від повсякденної виховної практики, уособлюючи функції захисника і годувальника сім’ї. Слово батька було законом, а його приклад і вимоги сприймалися як непорушні норми у вихованні. Створенню батьківського авторитету і міцної педагогічної позиції сприяють взаємоповага між батьком та матір’ю, їх пристойна особиста поведінка, статечне моральне обличчя, працьовитість, єдність вимог, чуйне ставлення до дітей, знання їхніх потреб і інтересів, допомога їм у навчанні, увага до їх вікових і індивідуальних особливостей, уміння ввести в самостійне життя, давши відповідну професію та можливу матеріальну допомогу при одруженні. У зв’язку з ростом освіченості населення певне значення для зміцнення авторитету батьків має їх ерудиція, господарність, підприємливість, добра орієнтація в літературі, мистецтві, науці, поточній політиці, спорті, участь у громадському житті.

Вихованість дітей оцінювалося вмінням прислуховуватися до порад батьків, турботою про них, зокрема, коли вони досягали похилого віку, що є головною моральною заповіддю українського народу, об’єктивною закономірністю людського життя, органічним взаємозв’язком і взаємозалежністю між поколіннями, ігнорування якої приводить до зросту дитячої бездоглядності й правопорушень. Зречення від рідних батьків у народній педагогіці прирівнюється до відступництва від свого рідного, українського, від народу, від України, розглядається як серйозне порушення нормальних взаємин між батьками та дітьми [6].

Після народження у вихованні дитини особливо помітна роль бабусі (яка нерідко відіграє не меншу роль, ніж мати), і дідуся (який справляє більш дієвий вплив, ніж батько), що як старші люди в сім’ї та громаді, наділені природним розумом, добротою, людяністю, чесністю, працьовитістю, життєвим досвідом, є найпершими й найактивнішими носіями родинної педагогіки, народної виховної мудрості. В українському родиннознавстві чуйне, уважне ставлення до людей похилого віку розглядається як одна з найхарактерніших ознак людяності, і першорядну роль тут відіграє особистий вклад батьків.

Як у реальному житті української родини, так і в родинній педагогіці вельми виразно представлені кровні та духовні взаємозв’язки,

РОДИННЕ ВИХОВАННЯ ЯК ЗАСІБ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ

взаємопіклування між братами і сестрами, що особливо зворушливо проявляються в дитячому віці, створюючи дитині через взаємини в колі братів і сестер педагогічний комфорт і емоційний фон. Сердечні стосунки, виплекані в дитинстві, не можуть зів'язнути і зберігаються до кінця життя людини, особливо, якщо на це націлені заповіді батьків, родинне виховання. Вдале використання цього великого педагогічного потенціалу веде до створення доброзичливих стосунків між людьми, високої культури людських взаємин взагалі [5].

За народними традиціями на допомогу батькам у вихованні дітей залучаються не тільки родичі, а й широке коло інших людей. Одним із вдалих проявів цих традицій є широко розповсюджене в Україні кумівство, тобто "накликання", призначення "батьків-дублерів" новородженої дитини, які за власною волею стають її опікунами і захисниками. Таким способом народ розширював свояцькі зв'язки і педагогічне коло людей, що мали б громадський обов'язок допомагати батькам у вихованні дітей. Ця унікальна традиція заслуговує на зберігання і оновлення.

Сприймання та закріплення ідеї "Великого роду" в психології дітей сприяли всі сімейно-побутові та багато календарних свят і обрядів. В українських родин панував дух гостинності та милосердя, підтримуваний звичаєм пожертви бідним, старим та божим людям – юродивим за "царство небесне" померлих та здоров'я живих. Змалечку дітей привчали запросити гостя (а кожна людина, що зайшла під час трапези до хати вважалась посланою Богом) до столу, нагодувати та ще й наділити чимось у дорогу, коли то були подорожні. Вчили ділитися тільки своїм. Праця являлась основним юридичним чинником в питанні спадкоємництва, при розподілі батьківського майна не вважалися ні родинні зв'язки, ні віковий ценз, ні стать такою мірою, як спільна праця в господарстві. Навіть наймити могли отримати певну долю спадщини, з врахуванням часу, затраченого ними на примноження майна господаря та їх старанності.

Спільна праця на селі, спільне свято, де разом співали, об'єднувало роди. В українській нації, її родині, сімейній педагогії національне завжди було святом. Тривала боротьба за свою державність, рідну мову, школу, культуру – все це засвідчує, що українська нація зберегла себе великою мірою завдяки своєму національно специфічному в родині, в сім'ї, яка є:

- святим вузлом, яким сполучаються люди в суспільстві, життєвим осередком, що плакає

найвищу цінність людства – дітей, цвіт нації, майбутнє народу, завдяки яким кожен батько і мати мають реальну можливість повторити та продовжити себе в своїх нащадках;

- неперевершеним чинником можливого виявлення людини у всіх іпостасях: немовля, дитина, підліток, юнак (дівчина), чоловік (жінка), син (дочка), дідусь, бабуся, онук;

- святинею людського духу, благородних емоційних переживань – кохання, любові, вірності, піклування, щоденного живого спілкування, поваги, співпереживання, синівської й дочірньої вдячності, родинної солідарності, теплоти людських сердець;

- невсипущою хранительською моральних чеснот, національних звичаїв і традицій, пам'яті предків, родоводу, совісті та честі минулих, сучасних і прийдешніх поколінь;

- духовним храмом України-матері;

- найбільшою виховательською підростаючих поколінь за всіх часів, невтомною плекальницею високої духовності та гуманізму, національного духу, характеру, свідомості, психології і патріотизму. Справжня сім'я є совістю, честю, національною гордістю народу, нації, надбанням педагогічної культури етносу [5].

Соціалізація відбувається на всіх етапах людського життя, але її фундамент закладається в дитинстві, від якого залежить доля людини, характер і тип її особистості, ким буде вона буде – лідером (суб'єктом) або жертвою суспільної системи. Соціалізацію можна вважати успішною, якщо людина органічно залучається до соціальних стосунків, з дорослішанням нормально функціонує у різноманітних структурах, не відчуває себе скривдженою, може самостійно розв'язувати труднощі життя [7].

Висновки. Отже, якщо діятиме у повному обсязі українська родинна педагогіка в Україні – відродиться українська національна школа, зміцніть національна система освіти, що забезпечить формування у зростаючих поколінь національної гідності, почуття поваги до інших народів, сприятиме прилученню дітей та молоді до світової культури, поставить надійний заслон бездуховності.

Родовід вихователів іде від матері, від батька, від родини. Завдяки їм постала і розвинулась родинна педагогіка – прародителька педагогічної науки, теорії та практики родинно-громадсько-шкільного виховання, постала педагогічна пансофія України. Родинне виховання завжди здійснюється в контексті реального життя і трудової діяльності сім'ї, яка водночас перебуває в контексті життєдіяльності держави, що своєю сукупністю утворює родинно-державне виховання.

ІВАН ФРАНКО ПРО ЗМІСТ ДУХОВНО-МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ

Батьки і діти – вічна проблема, пошуки раціонального розв'язання якої й становить по суті, серцевину, ядро родинної педагогіки. Взаємні обов'язки найближчих, рідних між собою людей, скріплених кровною спорідненістю, реалізують найголовнішу суть життя людини, сім'ї, народу, нації, держави, суспільства, та й взагалі роду людського – наступність, спадкоємність поколінь, що наш народ розглядав як основний закон свого життя.

Нині можна почути, що повернення до старого – це крок назад, що молодь треба виховувати на культурних потребах усього людства. Усе це, повною мірою так. Але спустошені душі, вихолощені дощенту, не зможуть сприймати й чуже. Потрібно докласти чимало зусиль, любові, щоб довести й переконати молодь у тому, що, незважаючи на важкі часи, необхідно дотримуватися в житті тих принципів, які були притаманні нашим пращурам.

Перспективи подальших розробок. Таким чином, родинне виховання як засіб соціалізації особистості – велика педагогічна проблема, це система, що поєднує зусилля великої кількості людей. Для позитивного її розв'язання подальші дослідження варто проводити у напрямку більш глибокого вивчення соціалізації дитини в родинних

різних соціальних груп: сім'ях селян, сім'ях робітників, сім'ях службовців, сім'ях вчителів, сім'ях медичних робітників, сім'ях бізнесменів, проблемних сім'ях тощо.

1. Волков Г.Н. *Етнопеддагогіка* / Г. Волков. *Етнопеддагогіка*. – М.: АCADEMIA. – 1999. – С. 4–6.

2. Ковалев А.Г. *Психологія сучасної сім'ї* / А. Ковалев. *Психологія сучасної сім'ї*. – М.: 1998. – С. 40.

3. *Народна педагогіка: світовий досвід* / Укладачі: А.І. Кузьмінський, В.Л. Омеляненко – К.: Знання-Прес. – 2003. – С. 10–125.

4. Семиченко В.А., Заслуженюк В. С. *Психологія та педагогіка сімейного спілкування* / В. Семиченко, В. Заслуженюк *Психологія та педагогіка сімейного виховання*. – К.: Веселка. – 1998. – С. 3–180.

5. Стельмахович М.Г. *Українська родинна педагогіка* / Навч. посібник. редактори-упорядники: Н.І. Косарева, С.В. Кириленко. – К.: ІСДО, 1996. – С. 93–141.

6. Черепанова С. *Філософія родознавства* / С. Черепанова. *Філософія родознавства*. – К.: Знання. – 2007. – С. 343–345.

7. Хромова О. *Сучасна сім'я очима батьків, сучасна сім'я очима дітей* / О. Хромова // *Родинне виховання*. – Спецвипуск. – 2007. – № 10. – С. 69.

7. Янів В. *Українська душа* / В. Янів. *Українська душа*. – К.: Фенікс. – 1992. – С. 93.

Стаття надійшла до редакції 15.07.2010

УДК 37.013=161.2“XIX”

Роман Вишнівський, викладач кафедри практики англійської мови
Дрогобицького державного педагогічного університету
імені Івана Франка

ІВАН ФРАНКО ПРО ЗМІСТ ДУХОВНО-МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ

У статті на основі вивчення й аналізу творів І. Франка розкрито його ідеї на зміст духовно-морального виховання української молоді. Зосереджено увагу на ставленні мислителя до релігії, духовних цінностях, ролі художньої літератури, вчителя у моральному вихованні учнівської молоді.

Ключові слова: Іван Франко, духовно-моральне виховання, учитель, учень.

В статті на основі изучения и анализа произведений И. Франко раскрыты его идеи на содержание духовно-нравственного воспитания украинской молодежи. Обращено внимание на отношение мыслителя к религии, духовные ценности, роль художественной литературы, учителя в нравственном воспитании учеников.

Ключевые слова: Иван Франко, духовно-нравственное воспитание, учитель, ученик.

In the article on the basis of the study and analysis of I. Franko's works we have shown his ideas on the content of spiritual and moral education of the Ukrainian youth. Special attention is paid to his attitude towards religion, spiritual values, the role of literature, a teacher in students' moral education.

Key words: Ivan Franko, spiritual and moral education, teacher, student.

Постановка проблеми. У зв'язку з глобальними перетвореннями, що відбуваються у всіх сферах життєдіяльності суспільства, проблема духовно-морального виховання підростаючого покоління набуває особливої актуальності. Зростає і виховна

роль системи освіти, одне з найважливіших завдань якої – духовне відродження особистості, розвиток її творчих здібностей, підвищення загальної культури, духовно-моральної свідомості, що дає їй змогу активно й творчо включитися у суспільне життя країни, самореалізуватися і